

Az architektúrától az ellenállástörténetig

Az ellenzék, az embermentés és az ellenállás hálózatai

*Szelke László: A Gresham a nácik ellen.
Az ellenzék, az embermentés
és az ellenállás hálózatai. Jaffa Kiadó,
Budapest, 2016. 230 oldal*

A második világháború utáni évtizedek politikailag meghatározott múlt-szemléletében az antifasiszta ellenállás a kommunista mozgalom privilégiumaként volt számon tartva, amelyben például Bajcsy-Zsilinszky Endrééknek annyiban lehetett elismertségük, amennyiben a valamennyi antifasiszta csoportosulást tömörítő front-szerveződés kizárólag a kommunisták kezdeményezéseként volt leírható. „A munkásosztály és a parasztság csatasorba állítása mellett a kommunisták nagy erőfeszítéseket tettek a most már föld alá szorított ellenzéki pártok és szervezetek megnyerése és egységes antifasiszta szervezetbe tömörítése érdekében. Ezt a hosszú, az egész háború alatt folytatott harcot 1944 áprilisában siker koronázta. A Kiszegpártban is, de különösen az SZDP-ben jelentősen megerősödött a baloldal. E pártok jobboldali vezetőinek körében ugyan még mindig ott kísértett a »kivárás« átkos szelleme, de a német megszállás után a jobboldali erők már nem tudták megakadályozni az antifasiszta demokratikus erők és a kommunista párt összefogását. 1944 áprilisában a Békepárt kezdeményezésére létrejött az antifasiszta egységfront felső szerve, a Magyar Front.”¹

A rendszerváltást követő emlékezetpolitikai változások nyomán viszont éppen a kommunisták vezette antifasiszta front képe kezdett hamis legendává válni, és a polgári

erők meghatározó szerepe került előtérbe. „A Magyar Front mint az antifasiszta pártok szilárd és behatárolt politikai szervezete nem volt alkalmas arra, hogy felvegye, irányítsa, harcba vezesse a heterogén összetételű, de a németellenes célokban megegyező szervezeteket, csoportokat. A Magyar Front elzárkózott az elől is, hogy ezekkel közös platformot alkosson, vagy együttes bizottságot hozzon létre. Erre a Magyar Front akkori szervezeti keretei nem is voltak alkalmasak. Történelmi szükségszerűségként merült fel tehát, hogy túl kell lépni a Magyar Front elvi szintű politizálásán, s fel kell kutatni, meg kell keresni a harcolni kész erőket, a tenni vágyó csoportokat. [...] tárgyaltak Bajcsy-Zsilinszkyvel, mert úgy látták, hogy egyedül az ő személye alkalmas arra, hogy a Magyar Front és az ellenállási szervezetek közötti elvi és gyakorlati egységet megteremtse.”²

Annak, hogy a könyv az alcíme ellenére elkerülte a fenti dilemma taglalását, kevésbé az a magyarázata, hogy nem kívánt a vitában állást foglalni, az ok sokkal inkább vizsgálódásának időhatáraiban keresendő. Szelke László ugyanis a harmincas évek második feléig visszamenően keresi azoknak a folyamatoknak az eredőit, amelyek a háború kitörését követően egyre inkább önálló politikai tényezővé erősödve a náciellenesség és az angolszász elkötelezettség szereplőivé tették hőseit. Ebben a sokéves történetben az 1944 nyarán-végén történt front-alakítás inkább csak záró epizóddá válik, az odavezető folyamat viszont érdekesebbé. Éppen ezért kevésbé tűnik a munka hiányosságának, hogy „ha a szerzőnek sikerült a szálat 1945-ig

¹ Korom Mihály: *A magyarországi fasizmus bukásának és a népi demokratikus forradalom érlelődésének kérdéseihez (1943–1945)*. II. rész. Párttörténeti Közlemények, 4. évf. (1958.) 1. sz. 11.

² Gazsi József: *A Felszabadító Bizottság*. In: M. Kiss Sándor (szerk.): *Fejezetek az ellenállás történetéből*. Budapest, 1994. 183–184.

valamelyest felfejtenie, akkor az ellenállás és a kapcsolatépítés megváltozott körülményeit legalább kitekintésszerűen érdemes lett volna tovább tárgyalni”.³ Mindaz ugyanis, ami az angolszász vonal 1945 utáni legális és konspiratív működése körül bekövetkezett, csak részbeni továbbélése a Gresham-történetnek, másrészt bár ez valóban megkövetelte egy teljesebb feldolgozást, így mindenképpen túlmutatna a jelen könyv keretein.

Ugyanakkor az a látszat támadhat az olvasóban, mintha több önálló munka is rejtőzne a kötetben, és a mű előmunkálatait figyelembevéve ez a benyomás nem is lehet alaptalan. Az 1907-ben átadott szecessziós palota a korabeli nemzetközi építőművészet kimagasló teljesítménye volt. A szerző mintegy engedve az épület varázsának Lipótváros 18. századi formálódásától kezdve mutatja be a Lánchíd pesti hídfője környékének történetét, benne az Akadémia épületével, vele szemben a Lloyd-palotával, kiemelt figyelmet fordítva a Hild József tervezte klasszicista Nákó-palotára, amely majd átadja a helyét a Gresham-palotának. Valóban város-történeti jelentőségű mindaz, ami itt, a Lánchíd, majd a Ferenc József tér környékén történt. Ennek a felismerése tükröződik abban a korábban megjelent könyvben is, amelynek társszerzőjeként Szelke László hódolatát fejezte ki az építőművészeti remekmű, az egyedülálló szépségű palota, a magyar szecesszió gyöngyszeme előtt.⁴ Ezek a gondolatok felismerhetően jelen vannak a mostani kötet első részében, részletesen kitérve a palota pezsgő kulturális életére is. Ez alkalmat ad a világvárossá fejlődő Pest további karakteres vonásainak bemutatására is: az egyre sokszínűbbé váló művészeti élet, illetve a pesti polgár mentalitását talán a leghitele-

sebben tükröző kávéházak és kabarék világának a leírására. Nem véletlen az sem, hogy a képzőművészet történetében a magyar művészet alakulásának folyamatára gyakorolt hatása folytán önálló nevet kapott a „Gresham művészeti kör”,⁵ és az sem, hogy a klasszikus magyar kabaré két megalapítója, Nagy Endre és Békeffi László is a Gresham Pódium Kabaréjában érezte igazán otthon magát. Békeffi alakja azonban már átvezeti az olvasó figyelmét az architektúra és a kultúrtörténet kérdései felől a második világháború politikai világába. Tulajdonképpen itt kezdődik az a történet, amelyet a könyv címe ígér: „A Gresham a nációk ellen”. Innentől pedig leginkább a szerző sikeres doktori értekezésének nyomvonalán látszik haladni a könyv.⁶

Békeffi konferansziéinak vonzereje és személyének népszerűsége abból adódott, hogy napi rendszerességgel reagált a legfrissebb közéleti eseményekre, merészen tréfálkozva mondott ki kellemetlen igazságokat, s az egyre feszültebbé váló politikai viszonyok között szokatlanul bátor hangú fórumot teremtetett. Magasabb körökkel is személyes kapcsolatban állt, elsősorban az angolszász orientációjú, németellenes politikusokkal. Igaza lehet azonban egyik kritikusának, hogy fenntartásokkal kell élni, amikor a könyv ezek sorában Ullein-Reviczky Antalt, Keresztes-Fischer Ferencet, Teleki Pált és Andorka Rudolfot együttesen említi, hiszen Teleki kevésbé vagy egyáltalán nem tartozott az angolszász szellemiségűekhez.⁷ Mindenesetre éppen Békeffi volt az, aki a *Special Operation Executive* brit titkosszolgálat magyarországi rezidentúráját vezető Basil Davidson első hivatalos magyarországi munkatársa lett 1941-ben. (62. old.)

³ Pócs Nándor: *Palota-ellenállás*. Betekintő, 2018/1. [http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2018_1_pocs_o.pdf]; (letöltés ideje: 2018. június 7.)

⁴ Mányai Csaba – Szelke László: *A Gresham világa*. Budapest, 2003.

⁵ Fitz Jenő: *A Gresham és köre*. István Király Múzeum közleményei. Székesfehérvár, 1967.

⁶ Szelke László: *Titkok, legendák, sorsok – A Gresham-palota története és angolszász kapcsolatai*. Doktori értekezés, PPKE 2012.

⁷ Pócs: *Palota-ellenállás*, 3.

Úgy tűnik, a konspiratív magyar–brit együttműködés főszereplőjét kell látnunk a hírgyűnökségi tudósítói fedéssel működő Davidson (időnként John Craig) alakjában, aki rövidesen megismerkedett a magyarországi helyzettel és a magyar politikai és szellemi élet legfontosabb képviselőivel. Erre kiválóan alkalmasnak bizonyult a Gresham-palota, amely ekkorra luxus-lakóházából, illetve kulturális intézmények székházából egyszerre szimbolikus és valóságos politikai térre kezdett átalakulni. A Gresham-palotában működő cégek, intézmények, szellemi műhelyek résztvevői közül sokan már a háború kezdetétől csatlakoztak a náciellenes Márciusi Front, a Magyar Történelmi Emlékbizottság, a Szabadság, Emberség, Magyarság mozgalom vagy a Szent-Györgyi-féle társaság tevékenységéhez, később többen aktív tagjai lettek az ellenállásnak és az embermentő akcióknak is. A Gresham-palotában volt a székhelye Herczeg Ferenc elnöklétével, illetve a kitűnő nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező Eckhardt Tibor vezetőségi tagságával működő Magyar Revíziós Ligának is, amely Gellért Andor vagy Honti Ferenc révén komoly szerepet játszott a titkos diplomáciában. Eckhardtot bízta meg Teleki Pál a nyugatra képzelt emigráns kormány megalakulásának az előkészítésével.⁸ Önálló portréként is olvashatók azok az összefoglalók, amelyek a negyvenes évek első felének anglofil-németellenes köreinek vezéregyenységeit jellemzik. Eckhardt Tibor, Kovács Imre, Pálóczi-Horváth György, Rassay Károly, Sombor-Schweinitzer József, Supka Géza, Szakasits Árpád, Szegedy-Maszák Aladár a legkülönbözőbb irányból és elképzelésekkel indulva aligha képzelhették el korábban, hogy életük egy adott időszakában a

„korszellem” áramlata majd közös platformra sodorhatja őket. De a Gresham-palotában volt a székhelye a nemzetközi hírű, majd 1945 után meghurcolt Papp Simon irányításával működő MAORT-nak (Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság), és a Gresham-palotához kötődött az Országos Szabadelvű Klub, valamint az Esti Kurír című liberális ellenzéki napilap is. Nemi túlzással, ha Davidson leült egy kávéházi asztalhoz, egy idő után a küldetése számára fontos valamennyi kapcsolatával szót tudott érteni.

Magyarországi tevékenysége azonban időben és mélységében is meglehetősen korlátozott volt. Donaldson eredetileg a *Secret Intelligence Service* D-(szabotázs-)szekció titkos munkatársaként 1939 decemberében érkezett Budapestre. A háborús helyzetben a Németország által megszállt vagy a csatlós országokkal kapcsolatos hírszerzést, propagandát, diverziót biztosító műveleteket a SIS-től az 1940 májusában létrehozott *Special Operations Executive* (Különleges Hadműveletek Bizottsága) vette át,⁹ Donaldson ennek rezidenseként működött tovább. A könyv megállapítása szerint: „A VKF/2 tudomásával és Teleki Pál jóváhagyásával Budapesten tevékenykedő Davidson tartotta magát az angol külpolitika és így az angol nagykövet által támogatott magyar »semlegességi politikához«, tehát komolyabb szervezkedésre és szabotázsakciókra nem kerülhetett sor.” (134–135. old.) Más forrásokból azonban kiderül, hogy Davidson a nyílt forrású és titkos hírszerzési eszközökön túl – képzésének megfelelően – a szabotázsselekmények megszervezésére és végrehajtására is fel volt készítve, ennek bázisaként pedig az angol követséget szemelte ki. Emiatt éles összetűzésbe került a budapesti brit

⁸ Olasz Lajos: *Egy nyugati magyar emigráns képviselő felállításának kálváriája 1940–1941*. In: Gebei Sándor – Bertényi Iván – Rainer M. János (szerk.): „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”: tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére. Eger, 2011. 389–401.

⁹ Jeffery, Keith: *Special operations and the creation of SOE*. In: MI6. The History of the Secret Intelligence Service, 1909–1949. London – New Delhi – New York – Sydney, 2010. 352–353.

nagykövettel, aki végül kifejezetten megtiltotta neki, hogy plasztik robbanóanyagot halmozzon fel a követség pincéjében.¹⁰ Davidson Budapestről történő távozását 1941. április elején a könyv Teleki Pál öngyilkosságához köti, „egy esetleges német megszállástól is tartva, Jugoszlávia felé elhagyta az országot”. (34. old.) Időben valóban egybeesett a két esemény. Ugyanakkor Davidson visszaemlékezéseiben azt emeli ki, hogy ekkorra tehető a brit katonai-politikai stratégiában az a fordulat, amely a Németország és szövetségesei megszállása folytán széthullott Jugoszláv Királyság területén kialakuló új ellenállási mozgalom támogatását tűzte ki célul. Ezért küldték új megbízatásokkal a Balkánra Davidson.¹¹ Rövidebb olasz fogság után (fogolycserével szabadult), majd kairói, isztanbuli kitérőt követően Boszniában, a Fruška Gora környékén harcolt a partizánokkal együtt. A könyv állítása szerint „a SOE Davidson a magyar ügyekből teljes mértékben kivonta, és a továbbiakban a jugoszláv, majd az olasz vonalon alkalmazta”. (149. old.) A magyar vonalra vonatkozó szerepe azonban később mégis feléledni látszott, amikor a német megszállást követően a SOE felsőbb vezetése Magyarországra akarta küldeni „lázzadó mozgalmak szervezésének megkísérlésére”. Davidson viszont – nyilván a titoista partizánharc gyakorlati tapasztalataiból okulva – már feladta négy évvel korábbi magyarországi szabotázsterveit, és jelentése nyomán, miszerint ennek

nincsenek meg a kellő feltételei, Londonban is visszakoztak ettől a tervtől.¹² A magyar titkosszolgálat 1945 után sem feledkezett meg Basil Davidsonról. Az angol relációjú kémpekrekben vagy az angliai magyar emigráció felderítése során vissza-visszatérően felbukkan a neve. Olyannyira, hogy a londoni rezidentúrára „Dower” fedőnéven nyitott kilenc dossziéból álló sorozat utolsó, 1978-ban lezárt része még mindig tartalmazta az akkorig már hetvenedik éve felé járó Davidson nevét.¹³ Mindezekről függetlenül a háború után Afrika-kutatóvá lett Davidson jelentős publicitást kapott a magyarországi kiadók-nál,¹⁴ sőt hírszerzési kuriózumként a gerillaháborúkkal foglalkozó munkáját a pártkiadó jelentette meg.¹⁵

A könyv alapjául szolgáló irodalmak és források a szerző alapos felkészültségét jelzik. A közel háromszáz könyv, tanulmány, dokumentumgyűjtemény széleskörű tájékozódási lehetőséget biztosít a témakör iránt további érdeklődést tanúsító olvasók számára. Természetesen mindig akadhat hiányolható munka is. Ezek sorában talán a legfeltűnőbb, hogy Mazkenzie SOE-könyvéen túl egyetlen angol nyelvű irodalom sem szerepel a bibliográfiában, pedig a második világháború brit feldolgozásai jelentős információkkal szolgálhattak volna a témához. Csak gyanítani lehet, hogy a könyv nyomdába adását követően jelenhetett meg Doros Dóra nagyvonalú ideillő tanulmánya.¹⁶ A szerző maximálisan kihasználta a jegyzetelés adta

¹⁰ Brittain, Victoria: *Radical journalist and historian who charted the death throes of colonialism in Africa*. Basil Davidson obituary. The Guardian, 9 Jul 2010. 13.

¹¹ Davidson, Basil: *Special Operations Europe: Scenes From the Anti-Nazi War*. London, 1980. 287.

¹² Davidson: *Special Operations Europe*, 288.

¹³ Angliai magyar emigráció („Dower”) Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.2.5. O-8-002/9.

¹⁴ Az eredetileg Angliában megjelent írásai, amelyek hangsúlyozták a rabszolga-kereskedelem katasztrofális hatásait, az európai

gyarmatosítás által Afrikában okozott károkat, jól felhasználhatónak bizonyultak a brit gyarmatosító politika hazai bírálatára is. Az újra felfedezett ősi Afrika. A fekete anya. Budapest, 1965.; *Portugál gyarmatok – felszabadított nemzetek*. Budapest, 1983.; *Milyen legyen Afrika?* Valóság, 1975. 10.

¹⁵ Davidson, Basil: *Gerillaháborúk Afrikában*. Budapest, 1984.

¹⁶ Doros Dóra: *Az angol–magyar titkos diplomácia, a Special Operations Executive (Különleges Hadműveletek Bizottsága) angol titkosszolgálati szerv szerepe a magyar*

lehetőségeket kiegészítő információk szolgáltatására. A mintegy 170 oldalnyi törzsszöveghez több mint 500 jegyzetet csatolt. Ezek kevésbé olvasóbarát módon végjegyzet formájában szerepelnek, ráadásul fejezetenként újrakezelve a számozásukat. A folyamatos olvasást így állandóan megszakítja a keresgélés, mire megtalálható az adott szövegrészhez tartozó jegyzetbeli adalék, amely gyakran terjedelmes további olvasnivalóval lepi meg a lapozgató olvasót.

Megfontolásra méltó és tartalmi vonatkozású az a szerzői attitűd, amely jobban hajlik az általa elfogadásra javasolt szerzők mondanivalóinak tolmácsolására, mint az egyes kérdések körül burjánzó viták bemutatására, esetleg ezekben önálló véleményének kifejtésére. Ettől a történet értelmezése kissé lineárisra, egysíkúvá válik, pedig akár a felhasznált irodalomból merítve is számos polémia rekonstruálható lenne. Pálóczi-Horváth kettős ügynöki szerepe például kétségbevonhatatlannak tűnik. Isztambulban a szovjet kereskedelmi küldöttség munkatársával, Baklanovval „kéthetenként találkoztunk, amikor Isztambulban voltunk. Noha az angolok átadták odafönt a Kállay-üzeneteket, én is adtam egy másodpéldányt, hogy biztosítsuk, amikor szövetségesekről van szó, ne csak nyugati szövetségesek legyenek. Mindenről informáltam, ami Magyarországgal kapcsolatban történt, s bizonyos esetekben és ügyekben tanácsokat kértem és kaptam tőle.” (108–109. old.) A „kettős ügynöki” minőség elsőként azonban ott válik bizonytalanná, hogy az angolok a hozzájuk befutó fontosabb értesülésekről egyébként is tájékoztatták az amerikai és a szovjet hírszerzést. Pálóczi emlékirataiban így emlékszik vissza erre a Törökországban töltött két évre:

„Munkánk során napi kapcsolatban álltunk Budapesttel, ehhez az isztambuli iroda rövidhullámú rádiója állt rendelkezésre. Az általunk használt kód meglehetősen biztonságos volt az előre meghatározott napi változtatások szerint. Az üzenetváltások rövidek voltak, és az időpontjuk állandóan változott. Átküldtük a rádióüzeneteket Londonba, a Brit Külügyminisztérium pedig tájékoztatta Washington és Moszkvát.”¹⁷ Fennállhat annak a valószínűsége is, hogy angol jóváhagyásra, nem pedig önálló megfontolásból történt Pálóczi anyagátadása. Ráadásul a szovjetek is tudták, hogy nem Pálóczitól ismerik meg egyedül, amit az angolok egyébként is átadtak már „odafent”. Sőt az is előfordulhatott, hogy az angolok kezdeményezésére történt a „kettős ügynöki” kiszivárogtatás.¹⁸

Fontosabb lenne azonban a forráskritika felől közelíteni ezen kérdések ellenmondásainak megítéléséhez. Közismert követelmény, hogy levéltári iratok szövegeinek hitelessége, megbízhatósága sokoldalú ellenőrzést igényel. Különösen érzékenyek ebből a szempontból a titkosszolgálatok iratai.¹⁹ Felidézhető a Pálóczival teljesen hasonló sorsot megélt Ignótus Pál visszaemlékezése is egy évvel szabadulása után: „Az, hogy kit fognak el, pusztán hatalom-taktikai megfontolásokon állt, s ezekhez a rabokból olyan groteszk, feltűnően hazug vallomásokot csikartak ki igazolásul, amelyek nemcsak, hogy propaganda-kártyái nem lehettek az ÁVH-nak, hanem éppen az ÁVH-t és politikai irányítóit marasztalták székelyben, amikor nyilvánosságra kerültek. [...] Néhány cigaretta fejében tehát – mert hozzá kell tennem, hogy ütlegetés és kínzás közben időnként cigarettát, sőt némelykor feketét vagy egyéb jobb falatot is

kiugrási kísérletben. Valóság, 59. évf. (2016) 9. sz. 64–77.

¹⁷ Pálóczi-Horváth, George: *The Undeclared*. Boston–Toronto, 1959. 109.

¹⁸ Rainer M. János: *Esetek a magyar hírszerzés történetéből, 1957–1967*. Rubicon, 13. évf. (2002) 6–7. sz. 53.

¹⁹ *Nem mind arany, ami... A szocialista rendszer állambiztonsági iratainak történeti forrásértéke*. In: Rendszerváltás és a Kádár-korszak. Szerk. Majtényi György – Szabó Csaba. Budapest, 2008. 127–139.

engedélyeztek, hogy szólásra bírjanak – hosszú dolgozatokat mázoltam fel az angol titkosszolgálat rejtelmeiről. Még csak nem is volt csupa hazugság, amit írtam. Volt benne az is, mit tagadnam.”²⁰ Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a Pálóczi-iratokat, megállapíthatjuk, hogy két alkalommal erősödik fel a „kettős-ügynök”-i mivolt (túl)hangsúlyozása. Először Pálóczi börtönvallomásai során, másodszor a forradalmat követően az Angliába történő visszakerülése utáni állambiztonsági kompromittációs kísérletek alkalmával. Az előbbi forrásait a könyv alapvetően az ítélet 1954-es felülvizsgálati anyagaira, főként a „Nílus” fedőnevű dossziéra támaszkodva találja meg. Az eljáró hatóság azonban nem gyűjtötte össze bennük az összes korábbi lényeges iratot, ráadásul a „Nílus” dosszié első része egészében megsemmisült. A börtönvallomások változásainak nyomon követésére legalkalmasabbnak – a szerző által sajnos nem használt – ÁBTL 4.1. A-735 jelzetű dossziét mutatkozik. 1949 és 1954 között többször megírtatták Pálóczival (és Ignotusszal is) a háború alatt, majd az utána történeteket. Ignotus vallomásainak megbízhatóságáról ő maga beszélt a fentiekben. Pálóczi vonatkozásában viszont az az érdekes, hogy az évek előrehaladtával részletekben egyre gazdagabbak a leírtak, a Baklanovval tartott kapcsolat pedig egyre inkább elmélyülni látszik. 1953 körül például előke-rülnek olyan események, amelyeknek 1949-ben még nyomuk sincs a jegyzőkönyvben. Pálóczi érthető megfontolásból juthatott arra a következtetésre, hogy minél inkább nyomatékosítja a szovjet hírszerzéssel az angolok háta mögött folytatott információátadás pozitív jelentőségét, annál kevésbé tűnik súlyosnak a SOE-kapcsolatából adódó angol kém minősége. Így kerekedett egyre tökéletesebbre, ellentmondás-mentesebbre, teljesebbre a Baklanov-kapcsolat leírása,

amely egyúttal a valóságtól is egyre meszszebb került.

Nem sokkal azután, hogy a forradalom bukását követően Pálóczi elmenekült az országból (az 1956-ban ismét Budapestre látogatott Davidson segítségével²¹), gyorsan a magyar hírszerzés angliai rezidentúrájának a látókörébe került. Azonnal zsarolhatóságának és kompromittációjának a lehetőségeit keresték, és mi sem lehetett erre alkalmasabb eszköz, mint az Angliában szívesen fogadott, a kommunisták börtönéből szabadult ex-SOE-ügynökről kiszivárogtatni azokat az információkat, amelyeket ő maga rögzített vallomásaiban a Szovjetunió javára és a Brit Birodalom rovására folytatott második világháború alatti kémtevékenységéről. Ráadásul egy 1960-as feljegyzés „a szovjetekkel való együttműködés mellé állította Pálóczi kapcsolatát a Katonapolitikai Osztállyal 1948-ban (ez annyit jelentett, hogy akkor fedte fel az angol titkosszolgálatval való háború alatti kapcsolatait), a börtönben adott, harmadik személyekről szóló információit, az angol titkosszolgálatról ugyancsak a börtönben írott tanulmányát, valamint azt, hogy szabadulása után egy ideig információkat adott az államvédelemnek. Ezek az adalékok még szaporodtak egy ideig, ahogyan Pálóczi 1949–1950-es iratait feldolgozták.”²² A nyugati szélsőjobboldali lapokhoz eljuttatni tervezett információk végül a megváltozott körülmények miatt (például a kompromittálási akcióban megcélzott és addig Pálóczi által szerkesztett Irodalmi Újság 1962-ben Londonból Párizsba költözött) nem kerültek nyilvánosságra. Mindenesetre a „kettős ügynöki” történet a fentiek tükrében árnyaltabb megítélést igényelne.

Az 1940-es évek titkos és nyilvános angol–magyar kapcsolataival számos jelentős monográfia, forrásfeldolgozás, dokumentumközlés foglalkozik. Ezekhez képest a Gresham-könyv első látásra

²⁰ Ignotus Pál: *Emlékiratok a halottak házából. Jöjjetek*. Hága, 10. évf. (1957) 1. sz. 25.

²¹ Lásd a 17. jegyzetet.

²² *Kémeink az Oxford Streeten. Esettanulmányok a magyar hírszerzés történetéből. 1957–1967. Évkönyv*. Budapest, 2001. 76.

helytörténetiként kínálja magát. A palota helyszíne jól körülhatárolható mozgásteret jelöl ki a közéleti-politikai szereplők számára, ugyanakkor kapcsolataik révén involválódnak a történetbe olyan személyiségek is, akiknek a viszonya magához az épülethez teljesen indifferens. Ezzel szerencsésen kitágul a történet horizontja, és az eseménysor mélyebb összefüggésekre tesz szert hazai, sőt nemzetközi vonatkozásokban is.

A könyv olvasmányossága, történeteinek fordulatossága, alakjainak kalandos sorsa mindenképpen vonzóvá teheti az olvasó számára a kötetet, és talán várható lesz a jövőben újabb, bővített, javított kiadása.

RÉVÉSZ BÉLA